

УДК 336.71

Є. С. Гарбар,
аспірант, Київський національний торговельно-економічний університет,
начальник відділу сегментації активів та управління майном неплатоспроможних банків,
Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

МЕХАНІЗМ ПІДТРИМКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ В УМОВАХ ВОЛАТИЛЬНОСТІ РИНКУ

E. Harbar,
Ph.D. student, Kyiv national university of trade and economics,
Head of assets segmentation and property management division, Deposit guarantee fund

SUPPORT MECHANISM FINANCIAL BANK STABILITY UNDER VOLATILE MARKET CONDITIONS

У статті розглянуто проблему забезпечення фінансової стійкості банків шляхом побудови практичної діяльності, що відповідає умовам ринку та дозволяє здійснювати ефективну протидію дестабілізаційним факторам, які формуються під час волатильності ринку. Проблема забезпечення фінансової стійкості в умовах волатильності ринку розподілена відповідно до рівня впливу та функцій учасників, зокрема: на діяльність регуляторів ринку та банків. Відповідно до цього, розроблені рекомендації двох типів: загальні рекомендації забезпечення принципів роботи банку в умовах волатильності ринку направлені на збереження фінансової стійкості та практичні рекомендації протидії формування дестабілізаційних чинників зовнішнього впливу. Розглянуто проблематику функціонування вітчизняного фінансового ринку, цю проблематику систематизовано та надано рекомендації відносно засад впровадження практичної діяльності направленої на стабілізацію ринку та забезпечення фінансової стійкості його учасників у період волатильності.

The article deals with the problem of how to support financial bank stability by means of working out practical activity that corresponds to the market conditions and lets build counter-strategies of destabilizing factors that are formed when the times for the market are volatile. The problem of financial stability provision when the market is volatile is divided in accordance with the influence level and participants' functions namely: it is divided into market and bank regulators activity. On these grounds there were worked out two types of recommendations: general recommendations as to how to provide the principle of bank activity when the market is volatile and practical recommendations of counter-strategies that prevent destabilizing factors formation of external influence. The article also deals with the problem of national financial market functioning. The article also gives recommendations as of the grounds of how to implement practical activity aimed at market stabilization and financial stability provision of its players under volatile market conditions.

Ключові слова: фінансова стійкість, діяльність банку, ефективне управління, фінансовий ринок, волатильність ринку.

Key words: financial stability, bank performance, effective management, financial market, market volatility.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасна економіка України зазнає суттєвих втрат через зменшення обсягів перерозподілу коштів на ринку грошових ресурсів шляхом кредитування, зупинку ділової активності підприємств та замороження активів внаслідок початку глобальної війни за права кредитора на вітчизняному ринку. Даний

Аналіз наукових праць, в яких досліджуються причини банкрутства банків, призводить до джерела їх виникнення: стрімкої зміни ринків, на яких працює банк, або які стосуються його діяльності. Зміни ринків мають кількісне значення та виражаються у волатильності тих самих ринків. Зміна ціни, структури, формату, наповнення кожного окремого ринку і стимулює виникнення та загострення чинників негативного впливу на банківську систему.

Беручи до уваги процеси перетворення банківської системи, постає вкрай гостре питання

забезпечення фінансової стійкості банку в умовах волатильності ринку з метою попередження виникнення загрози втрати платоспроможності, відтоку клієнтської бази, зниження рівня ділової активності. А у випадку неефективного нагляду — до втрати та знецінення активів, що можуть забезпечити повернення зобов'язань банку під час процесу виведення його з ринку.

Масовий процес виведення банків з ринку, що був наявний в період з 2014 по 2017 роки [1] свідчить про відсутність практичних засад, що закладені в діяльність банків, направлених на забезпечення їх стійкості в період значних ринкових коливань.

Недопущення втрати фінансової стійкості банку на даний час є одним із головних питань для менеджменту, що може вирішити проблему планування діяльності та стратегії розвитку установи під час волатильності ринку. Але при цьому проблема нездатності витримувати

вплив дестабілізаційних чинників, спричинених волатильністю не обмежується діяльністю самих банків. Забезпечення середі функціонування та стабільності роботи ринків є однією з головних завдань регуляторів ринків, отже, процес стабілізації ринків є завданням регуляторів, а процес адаптації діяльності є завданням самих банків, виконання яких призведе до зміцнення банківської системи та успішного функціонування фінансового ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання дослідження поняття фінансової стійкості, структури та механізмів її підтримання досліджували як вітчизняні науковці (В.М. Шелудько, В.В. Беляєв, В.П. Ходаківська, В.М. Опарін, О. Бліндюк, А.А. Володін, Є.В. Склеповий, Н.М. Шелудько, В.М. Кочетков, О.Д. Заруба, С.А. Святко, В.П. Пантелеєв, С.П. Халява, Е.В. Королева, В.Н. Шевриновський, А.Е. Касютин, К.В. Мстоян, А.В. Турбанов, В.В. Рисін), так і зарубіжні (Р.І. Шиллер, Б.А. Райзберг, В.В. Іванов, Ю.С. Масленченков, Г. В. Савицька, Н.Ф. Самсонов, Л.П. Белих, R.A. Cole, J.W. Gunter, V.G. Cornyn, D. Lempel, M.A. Бобрик, Г. Минцберг, Б. Альстренд).

Разом з тим, науковцями були проведені дослідження економічної сутності цих понять, але при цьому не проведено розробка принципів роботи банку, що може забезпечити зниження ризику втрати фінансової стійкості під час волатильності ринку. Також не висвітлені принципи побудови роботи регуляторів з метою забезпечення зниження волатильності ринку.

Таке становище зумовлює актуальність розробки загальних практичних рекомендацій для банків та для регулятора щодо побудови стратегії роботи, що забезпечить стійкість банку під час волатильності та дозволить знизити рівень ринкової нестабільності.

МЕТА СТАТТІ

Теоретичне обґрунтування можливості підтримання фінансової стійкості банків до дестабілізаційних чинників викликаних волатильністю ринку та забезпечення сталої роботи ринку шляхом впровадження комплексу практичних дій для регулятора та банків.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Значна волатильність ринку є реальною загрозою втрати банками фінансової стійкості, через неможливість проведення швидкої адап-

тації діяльності відповідно до тренду змін, що наявний в окремому проміжку часу на ринку.

Основними причинами цього є наявність залежності діяльності банків від сформованих активних та пасивних портфельів операцій, дефіциту ресурсів, зміною поведінки контрагентів та відсутністю адаптованої стратегії діяльності банку в короткостроковому та середньостроковому періодах.

Питаннями побудови фінансової стійкості, моделі діяльності банку, в основі якої лежить антикризова стратегія, стратегічне планування та аналіз, займалось багато науковців, але при цьому аналіз та дослідження були проведені на макроекономічному рівні, та не надавали в результаті комплекс рекомендацій щодо впровадження переліку конкретних дій, відповідно до якого можливо забезпечити стабільність розвитку фінансового ринку та його суб'єктів.

Доцільно відмітити, що на нашу думку, відсутня можливість повної уніфікації заходів підтримання фінансової стійкості як в умовах волатильності ринку, так і в умовах стабільного розвитку ринку. Це твердження зумовлене таким переліком факторів:

1. Індивідуальний характер чинників дестабілізаційного впливу.

Чинники дестабілізаційного впливу можуть мати походження зовнішнього та внутрішнього характеру.

Стосовно чинників зовнішнього впливу на фінансову стійкість на основі проведеного ретроспективного аналізу можуть бути виділені недоліки регуляторної політики, а також запропоновані заходи щодо її покращення.

Поряд з цим, проведення цих дій по факторам внутрішнього впливу не матиме практичного значення. Пояснюється це, по-перше індивідуальним характером загрози, адже фактори внутрішнього впливу можуть бути як наслідком прийняття ризиків діяльності установи, так і результатом незбалансованої діяльності, недосконалої архітектури банку, відсутності процесного менеджменту, дієвої системи ризик — менеджменту, контролінгу та комплаєнс.

2. Індивідуальний характер причин виникнення чинників дестабілізаційного впливу.

Перелік заходів подолання кризового стану має ґрунтуватись на результатах проведеного аналізу джерела походження дестабілізаційних чинників. Саме в результаті аналізу джерела походження можливо розробити перелік заходів, що можуть бути втілені в практичну роботу банку з метою або мінімізації наслідків кризових явищ, або з метою недопущення причин їх повторного виникнення.

3. Відмінність систем протидії чинникам дестабілізаційного впливу.

Характер операцій, їх обсяг та рівень диверсифікації, архітектура банку, рівень кваліфікації персоналу, рівень дієвості системи сповіщення про наявність загроз, інформаційна політика та рівень операційного ризику, потенціал та готовність фінансування процесів протидії чинниками дестабілізаційного впливу формують необхідність розробки індивідуальних підходів забезпечення аналізу, розробки та впровадження комплексу дій що направлений на підтримання фінансової стійкості та на її збереження.

Відповідно до цього, рекомендації підтримання фінансової стійкості в умовах волатильності ринку можуть бути поділені так:

1. Загальні рекомендації забезпечення принципів роботи банку в умовах волатильності ринку направлені на збереження фінансової стійкості;

2. Практичні рекомендації протидії формування дестабілізаційних чинників зовнішнього впливу.

Необхідно підкреслити, що відмінність цих рекомендацій полягає у відмінності носіїв механізму запровадження рекомендованих дій: банків та регуляторів ринку. В цілому, це — єдина система, де учасники формують один одного. Діяльність банків та регуляторів не може розглядатись окремо, але при цьому повинна бути розмежована виходячи з наявного інструментарію та ролі кожного з учасників у процесі забезпечення фінансової стійкості банків в тому числі в період волатильності ринку.

Щодо рекомендацій першого типу, враховуючи, що кожна банківська установа є індивідуальною структурою з власним індивідуальним механізмом роботи можливо виділити основні засади, що дозволять зберегти фінансову стійкість під час волатильності ринку, саме:

1. Щодо активів:

1.1. Забезпечити перехід на формування середньострокових та короткострокових портфелів активних операцій банку з метою зменшення строку їх оновлення.

1.2. Проводити фінансування виокремлених на основі аналізу пріоритетних галузей ведення бізнесу з метою недопущення втрати ринку у позичальників.

1.3. Забезпечити рівномірну диверсифікацію портфелів, зменшення концентрацій по групам пов'язаних осіб.

1.4. Ініціювати зменшення кредитного навантаження на позичальників, встановлювати графіки зменшення заборгованості з урахуван-

ням строків виконання позичальниками інших власних зобов'язань.

2. Щодо забезпечення виконання зобов'язань:

2.1. Забезпечити виважене прийняття застави з метою недопущення надання нефункціонального забезпечення, як частини виробничого комплексу.

2.2. Встановлювати пріоритети щодо прийняття твердої універсальної застави, уникати спеціалізованого обладнання, товарів в обороті, сировини, майнових прав по контрактам.

2.3. Уникати прийняття майнових виробничих комплексів, проводити їх розгляд окремо по складовим елементам комплексу (обладнання, нерухомість, транспорт).

2.4. Забезпечити надання поруки по зобов'язанням боржника власниками та контролерами бізнесу.

2.5. Встановлювати пріоритети щодо прийняття власного майна власників та контролерів бізнесу.

2.6. Уникати інвестиційного кредитування, фінансування проектів відкриття бізнесу з урахуванням того, що грошовий потік має бути згенерований за рахунок роботи проекту, що фінансується.

2.7. Проводити розрахунок можливого ліміту кредитування з урахуванням коефіцієнту LTV.

3. Щодо ліквідності:

3.1. На постійній основі проводити контроль ГЕП-розривів.

3.2. Надавати пріоритет залучення коштів у національній валюті.

3.3. Вільні кошти інвестувати в низькоризикові активи (ОВАП, інші) з фіксованою доходністю з терміном інвестування, що збалансований із наявними зобов'язаннями.

Щодо капіталу, необхідно зазначити, що капітал банку формується з урахуванням результатів його діяльності, відповідно до цього, в період волатильності необхідним є встановлення на постійній основі контролю за станом нормативів банку, обсягами резервування, та частки негативно — класифікованих активів, нарахування доходів на них, рівнем знецінення та основними засобами утримання яких є збитковим.

У цілому, ці рекомендації мають бути принципами ефективної роботи ризик — менеджменту банку в період волатильності ринку. Головна мета рекомендацій — забезпечити захист банку від ринкових коливань та зміни тренду ринку.

Перелік рекомендацій не є вичерпним враховуючи те, що кожен банк у кожному окремому періоді може мати різні наслідки дії чинників дестабілізаційного впливу. Аналіз стану банку, з метою недопущення втрати керовано-

го процесу управління ним, необхідно проводити з урахуванням дослідження зміни самого ринку, його трансформації та наявних трендів. Механізм аналізу фінансової стійкості банку на основі змінних нормативних значень [2, с. 47—55] дозволить акумулювати інформацію з метою вчасного прийняття рішень щодо недопущення втрати банком фінансової стійкості та конкурентного місця на ринку.

Другий блок рекомендацій протидії формуванню дестабілізаційних чинників зовнішнього впливу знаходяться в площині діяльності регуляторів ринку та полягають в природі виникнення волатильності як головного фактору дестабілізації ринку.

Формування засад роботи ринків під час впливу волатильності необхідно проводити, враховуючи дворівневу архітектуру регулювання економіки. За аналогією з системою впливу на фінансову стійкість банків, система регулювання економікою поділяється на рівень регуляторів світової економіки та на національних локальних регуляторів ринків.

Виникнення світових фінансових криз є хаотичним явищем, засади управління виробляються відповідно до стану ефективності управління економіками країн світу. При цьому основні причини виникнення кризових явищ, що в тому числі викликані волатильністю полягають, на нашу думку, у залежності національних фондових ринків від коштів зовнішніх інвесторів — нерезидентів, надмірній зовнішній заборгованості суб'єктів економіки, що виражається в залежності країн боржників перед країнами кредиторами та незбалансованості обсягу стягнення боргу з обсягом фінансових ресурсів, що здатна акумулювати країна боржник, все це, в цілому, призводить до нестачі ліквідності в банківській системі, дисбалансу попиту як на окремі валюти, так і на ліквідні активи в цілому. На сьогодні сформувалося чотири напрями, за якими світова криза несе прямиий вплив на економіку України:

1. Циклічне уповільнення світової економіки, що загалом може скоротити попит на експортну продукцію, а отже, надходження за рахунок експорту, та як наслідок — призвести до зменшення надходжень до державного бюджету, девальвації національної валюти, знецінення активів та зменшення рівня добробуту населення.

2. Висока волатильність цін на світових товарних ринках, через що наявні значні зміни цін на біржові товари, в тому числі на профільні для України.

3. Висока залежність рівня волатильності на товарних ринках від ситуації на фінансових і валютних ринках.

4. Волатильність котирувань на світових та міжнародних фондових ринках, що несе ризик зниження вартості акцій національних емітентів.

5. Волатильність на світовому фінансовому ринку, що призводить до панічного настрою учасників що є причиною банкрутства великих банків. Все це стає причиною зниження інвестиційної довіри з боку міжнародних інвесторів, відтоку капіталу, та, в цілому, призводить до зниження ділової активності національних банків, приватних суб'єктів господарювання та створює передумови до неможливості доступу до зовнішніх ринків фінансової ліквідності, що, в свою чергу, призводить до відсутності можливості проведення рефінансування зовнішніх боргів вітчизняними банками і корпораціями.

Отже, створити єдину уніфіковану систему заходів регулювання світової економіки не є можливим, але шляхом усвідомлення зв'язку між процесами, що протікають на міжнародних фінансових ринках, у світовій економіці та політичному середовищі, можливо виділити напрями стабілізації ринку шляхом впровадження цільових програм регуляторів.

Розгляд питання можливості впровадження комплексу дій направлено на забезпечення стабільності національних ринків (протидії волатильності) та дій регуляторів направлених на зміцнення фінансової стійкості банків країни залишається вкрай актуальним. З метою надання відповіді та розробки комплексу практичних рекомендацій, необхідно виділити основні функціональні вектори роботи регуляторів. Так, відповідно до Закону України "Про Національний банк України" при виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності у державі [3]. Умовно можливо виділити два основних вектори його діяльності: фінансова стабільність та стабільність на товарних ринках.

Основою виконання встановлених законом [3] функцій регулятора є наявність ефективної системи оцінки реального стану економіки, в тому числі банків та наявність комплексу практичних дій, що можуть бути реалізовані та призведуть до зміцнення економіки та учасників ринків.

Впровадження системи оцінки в період волатильності на основі варіативного нормативного значення вирішує основну задачу — ідентифікацію та постійний контроль зміни стану ринку та учасників ринку.

Комплекс практичних дій полягає у підґрунті виникнення факторів впливу на фінансову стійкість, саме: врегулювання ситуації на

валютному ринку, виваженої процентної політики та забезпечення низьких темпів інфляції. Враховуючи, що НБУ не має прямого впливу на врегулювання ситуації на товарному ринку, доцільно розробити програму кредитування реального сектору економіки, що, в свою чергу, поживить ділову активність та зменшить волатильність цін на товарних ринках.

Рівень розвитку системи монетарного регулювання повинен бути адекватним рівню складності економіки і умовам режиму гнучкого валютного курсу. Тому монетарна політика має бути взаємоузгодженою цілісною системою операцій, заходів та інструментів. Нині Національний банк України не дотримується цього принципу, який є одним з основних для досягнення цільового синергетичного ефекту — валютної та цінової стабільності та одночасного стимулювання сталого економічного зростання [4, с. 4—30].

Валютна і монетарна політика повинна бути активною контрциклічною, а не рефлексивною. Україні слід прагнути створювати систему контролюваного плаваючого курсу з активною присутністю НБУ на валютному ринку і синхронізацією макроекономічної політики НБУ і Міністерства фінансів України. При цьому керівництву країни необхідно стимулювати взаємодію регуляторів ринку з метою створення системи взаємопов'язаних та, не виключено, — синхронних дій, щодо впровадження системи заходів підтримки та розвитку економіки країни.

Напрями заходів НБУ в умовах волатильності цін на фінансовому ринку умовно можна розділити на декілька блоків:

— Впровадження монетарної політики на основі інфляційного таргетування.

Національний банк використовуватиме режим інфляційного таргетування для забезпечення цінової стабільності. Такі дії передбачені зокрема Стратегією монетарної політики 2016—2020 рр. [5]. Для цього Національний банк визначив у стратегії цілі щодо інфляції — 12% з можливістю відхилення $\pm 3\%$ на кінець 2016 року, $8\% \pm 2\%$ на кінець 2017 року, $6\% \pm 2\%$ на кінець 2018 року і $5\% \pm 1\%$ на кінець 2019 року. На відміну від прогнозу інфляції, який є розрахунковою величиною і може змінюватися в залежності від фактичних та очікуваних тенденцій в економіці, ціль є незмінною величиною. Саме на її досягнення і спрямовується монетарна політика в умовах роботи режиму інфляційного таргетування. Якщо згідно з прогнозними розрахунками інфляція відрізняється від її цільового рівня, центральний банк країни застосовує інструменти монетарної політики для повернення її значень до цільових [6].

— Зниження вартості грошей.

Вкрай необхідним є проведення оптимізації механізму визначення облікової ставки, рівень якої повинен бути цільовим для відповідних ставок, за якими проводяться операції на міжбанківського ринку. В такому випадку облікова ставка відіграватиме роль проміжного якоря для валютної і цінової стабільності.

Нині ставка овернайт міжбанківського кредитного ринку відповідає значенню процентної ставки за двотижневими депозитними сертифікатами, яку НБУ визначив як ключову, але її рівень не є оптимальним для економіки враховуючи, що її високе значення нівелює мотивацію банків до кредитування і стимулює створення спіралі профіциту ліквідності. Облікова ставка зможе набути змісту ключової ставки у тому випадку, якщо буде виконано заходи щодо оптимізації структури та обсягів монетарних операцій.

— Впровадження програм розвитку виробництва та захист прав кредиторів.

Вкрай актуальним напрямом впровадження діяльності Національного банку є його взаємодія з іншими регуляторами ринку відносно вкрай важливих питань захисту прав кредиторів, підтримки розвитку національного виробництва та гарантування зобов'язань банків перед кредиторами.

— Монетарна трансмісія.

Одним з ключових напрямів роботи Національного банку також є підвищення ефективності механізму монетарної трансмісії. Для цього необхідно створювати та розвивати вільний ринок державних цінних паперів і ринок деривативів з рівними умовами доступу, провести лібералізацію валютного регулювання, а також перезавантаження банківського сектору з метою попередження виникнення банків, що створені з метою відмивання коштів, фінансування тероризму та споріднених структур.

— Відновлення кредитування економіки.

Одночасно з налагодженням трансмісійних каналів важливо запровадити інструменти та операції монетарної політики для стимулювання банківського кредитування реального сектору економіки. При цьому необхідно виділити пріоритети напрямків розвитку, особливо відносно напрямлень, що є актуальними для розвитку міжнародних зав'язків та добробуту населення, саме: високотехнологічна промисловість, малий та середній бізнес тощо. Досвід країн, які продемонстрували стрімкий розвиток, показує принципову важливість того, що необхідно: в першу чергу, "запустити" механізм розвитку, спираючись на внутрішні фінансові ресурси і стимулювання "точок економічного

зростання". За мультиплікаційним ефектом такі точки зростання стимулюватимуть загальний прискорений розвиток. Ефективність такого механізму значною мірою залежить від координованості спільних програм і заходів НБУ та Кабінету міністрів України [7].

— Модернізація системи регулювання та нагляду.

Враховуючи високу концентрацію долі ринку банківських послуг системно важливими банками, вкрай необхідно проводити розробку та постійне вдосконалення системи планування підтримання та у випадку необхідності — відновлення фінансової стійкості цих банків. На нашу думку, такі плани повинні надавати періодичну оперативну інформацію щодо наявних дефіцитів ліквідності та капіталу банків, аналізувати відтоки грошових ресурсів, можливо проводити експрес аналіз рівню ризику операцій, що проводить банк.

Аналогічно до стрес-тестування, ці плани мають надавати прогноз необхідних дій під час реалізації ряду сценаріїв розвитку ситуації всередині установ.

Поряд з цим, Національним банком та Кабінетом міністрів повинна бути створена прозора система рефінансування та надання стабілізаційних кредитів. Забезпеченням виконання зобов'язань мають бути високоліквідна тверда застава в тому числі надана особами, що відповідають за діяльність кожної окремої установи.

Окремо необхідно проводити зміни цілей проведення фінансування банків за рахунок коштів державного бюджету та коштів Національного банку. Кредити рефінансування в тому числі повинні розглядатись як джерело фінансування стратегічних галузей економіки, в тому числі надаватись на розвиток бізнесу малих та середніх підприємств.

Як превентивні заходи необхідними є розробка та запровадження регулятивної бази для створення буферів (запасів фінансової стійкості) у банківському секторі: антициклічний буфер капіталу, динамічне резервування, конвертовані облігації, стабілізаційний фонд за рахунок внесків банків, а також стимули з обмеження надмірної кредитної активності, в тому числі зниження високої валютизації кредитних та депозитних портфелів, регулятивні вимоги до забезпечення іпотечних кредитів заставою, що може бути стягнута та реалізована.

— Підвищення прозорості та стабільності фінансових ринків.

Центральні банки країн з активною монетарною політикою прагнуть збільшити свою прозорість з метою забезпечення її передбачу-

ваності та утримання високої довіри до діяльності центрального банку в цілому. В аспекті ефективності процентного каналу монетарної трансмісії довіра є важливою з огляду на те, що на практиці центральний банк може впливати лише на короткострокові ставки на грошовому ринку. Реакція ж довгострокових ставок залежить від ринкових очікувань, тривалості підтримання монетарною владою проголошених цілей, довіри суб'єктів ринку до орієнтирів грошово-кредитної політики, прозорості умов механізму та операційних засад регулювання ліквідності банків, дотримання принципу рівності суб'єктів у цьому процесі тощо. Високий рівень довіри до політики центрального банку робить передбачуваною реакцію та поведінку суб'єктів ринку, зменшує премію за ризик в процентних ставках та їх волатильність.

— Підвищення організаційної ефективності регуляторів та покращення координації роботи регуляторів та учасників фінансового ринку.

У сучасній практиці реалізації грошово-кредитної політики центральні банки провідних країн світу також вдаються до "керівництва на випередження" ("forward guidance"). Його сутність полягає в оприлюдненні напрямів діяльності центрального банку у майбутньому з метою надання чітких орієнтирів монетарної політики широкій громадськості та учасникам ринку на визначений строк або за визначених умов.

Уперше такий підхід було запроваджено Банком Канади в квітні 2009 р., коли Банк знизив ключову проценту ставку та зобов'язався тримати її на даному рівні до II кварталу 2010 р., ФРС впровадила політику "forward guidance" у серпні 2011 р., заявивши про утримання низьких процентних ставок за федеральними фондами до середини 2013 р. Банк Англії вдався до політики керівництва на випередження у серпні 2013 р., заявивши про намір підтримувати стимулюючу монетарну політику, поки темп безробіття не знизиться до 7%. Результатом політики "forward guidance" є зменшення невизначеності на ринках. Але при цьому необхідно зазначити, що даний підхід до управління доцільно проводити у випадку наявності значного інтересу установ на ринку щодо впровадження діяльності, високого рівня конкуренції та стабільному рівні ділової активності. У разі відсутності перелічених факторів, такий метод впливу на ринок може бути підставою зниження темпів роботи банків та в цілому — втрати фінансової стійкості.

Для подолання проблем високої волатильності цін на фінансовому ринку і створення монетарних передумов для забезпечення валютної стабільності необхідно стимулювати

мотивацію щодо заведення валютних коштів на внутрішній ринок, а також зниження девальваційних очікувань. Зокрема для прикладу — українськими експертами пропонується розумний захід автоматичного повернення ПДВ при продажу валютної виручки [8].

Національний банк має працювати в напрямку підтримки і стимулювання виробництв, спрямованих на імпортозаміщення і насичення внутрішнього ринку конкурентоздатними товарами вітчизняного виробництва. Це сприятиме заміщенню імпортованих товарів у споживчому кошику, вирівнюванню платіжного балансу, стабілізації валютного курсу і зниженню інфляції. Паралельно необхідно на основі ретроспективного аналізу не допускати помилки монетарного регулювання, удосконалити розробку і реалізацію монетарної політики Національного банку України.

Слід чітко структурувати операції монетарної політики за якісно різними групами. Домінуючу частину обсягу всіх операцій Національного банку з управління ліквідністю банківської системи повинні складати операції з надання і мобілізації ліквідності — операції на відкритому ринку. Такі операції віднесемо до першої групи, які проводяться за ініціативою НБУ. Критеріями ефективності операцій першої групи повинні бути їх конкурентна привабливість для банків і формування оптимального обсягу ліквідності у банківській системі, що сприятиме валютній стабілізації і зниженню інфляції без порушення мотивації до кредитування реального сектору. Основні операції повинні включати у себе [9, с. 70—85]:

— базові операції на відкритому ринку (операції РЕПО та інші), що проводяться на регулярній основі;

— операції тонкого налаштування, тобто операції додаткового регулювання ліквідності у разі необхідності;

— структурні операції регулювання ліквідності, спрямовані на стимулювання банківського кредитування реального сектору.

Невирішеним залишається питання валютного регулювання. На цьому етапі необхідно розробити проект закону "Про валютне регулювання" замість Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю". Окрім цього, на постійній основі має бути оприлюднення та роз'яснювання учасникам ринку нормативно-правових актів НБУ (постанови, положення, правила тощо). Це сприятиме формуванню позитивних очікувань учасників ринку, зниженню девальваційних та інфляц-

ійних очікувань та матиме стабілізуючий характер.

Приймаючи до уваги факт того, що Україна є сировинною державою (кореляція ВВП країни з сировинними індексами $\approx 0,95$) з хронічним відтоком капіталу, є гостра необхідність в розвитку контрциклічної до сировинного циклу економіки. У випадку стимулювання збільшення чисельності та темпів розвитку підприємництва буде проходити синергетичний ефект збільшення рівня переробки сировини, експорт продукції разом з нарощенням його обсягів залишиться, але експорт сировини трансформується в експорт готової продукції.

Необхідним є проведення заходів стимулювання збільшення різноманітності економіки і глибини переробки сировини, таким чином, Україні потрібно нарощувати експорт у першу чергу готової продукції, а не сировини. Потрібно стимулювати збільшення експорту, але не стільки за рахунок недооцінки гривні, скільки за рахунок інших інструментів.

Основним джерелом кредитних ресурсів при правильній монетарній і валютній політиці можуть стати кошти підприємств і населення, які на сьогодні знаходяться поза межами країни і поза банками всередині країни. Причинами алокації грошових ресурсів поза межами банківської системи є наслідками її недосконалої роботи. Саме через низьку довіру до банків, дій регулятора та політики держави направленої на підтримання фінансового сектору виникає відтік капіталу з економіки та набуває масштабів процес тінізації економіки. За рахунок мобілізації коштів населення можливо в значному обсязі задовільнити потребу держави в грошових ресурсах. Так, за офіційними даними НБУ щодо чистої інвестиційної позиції країни та експертними оцінками сума коштів поза банківської системи складає понад 100 млрд дол. США, що в 8 разів більше суми отриманої Україною від МВФ позики (які за даними Міністерства фінансів становили 12 млрд дол. США станом на початок 2018 р.).

Другим джерелом стимулювання кредитування реального сектору, як зазначалося вище, є структурне рефінансування Національним банком тих банків, які кредитуватимуть реальний сектор виробництва у пріоритетних напрямках, згідно з механізмами, запропонованими у структурі реформування політики НБУ щодо монетарного і валютного регулювання.

Для реалізації такої стратегії необхідно вирішити проблему накопичення токсичних активів банківською системою, провести реструктуризацію валютних кредитів та забезпечити

захист прав кредиторів. Так, для активізації банківського кредитування необхідно вжити ряд заходів законодавчо-нормативного характеру, спрямованих на забезпечення належного правового врегулювання та впорядкування відносин власності, заставних відносин, посилення захисту прав кредиторів.

Одна з головних причин, яка стримує кредитування, — практична відсутність захисту прав кредиторів (у парламенті залишаються не розглянутими низка законопроектів). Ряд позичальників, майнових та солідарних поручителів активно використовують прогалини у законодавстві, корумпують судову систему для реалізації схем уникнення погашення кредитів. Найбільш поширеними схемами є визнання недійсними кредитних угод, договорів застави та забезпечення зобов'язань, махінації із заставним майном (втрата, пошкодження, перереєстрація, переведення на інші адреси, відчуження, зняття заборон та обтяжень), ініціація банкрутства, затягування судового провадження та інше. Саме тому необхідно посилити захист прав суб'єктів кредитних відносин через законодавче закріплення норм, які запроваджують мораторій на будь-яке судове оскарження факту отримання кредиту та статусу заставного майна. Питання створення системи забезпечення прав кредиторів також знаходиться в площині реформування судової системи, в тому числі системи примусового виконання рішень судів та банкрутства.

Прозорість та відкритість процесу реалізації заставного та власного майна боржників банків може забезпечити створення системи загальнодержавного ринку (торгів) на базі єдиної електронної бази даних щодо видів заставленого майна, яке реалізуються з метою звернення стягнення для виконання зобов'язань за кредитними угодами. Наявність такої бази даних та широкий доступ суб'єктів ринку до її ресурсів суттєво спростить для кредиторів процедуру повернення боргів та знизить витрати як кредитора, так і позичальника, що неодмінно позначиться на зменшенні вимог до розміру застави та здешевленні вартості кредиту для позичальника.

Для стимулювання кредитної активності комерційних банків окремо доцільно вжити ряд заходів:

- запровадити податкові преференції для банків, що надають кредити певним групам виробничих підприємств та малому бізнесу;
- розробити механізм зниження ставок рефінансування для комерційних банків що надають кредити в пріоритетні галузі економіки;

- розгорнути широку інформаційну кампанію з підтримки як національного виробника, так і банків, які його кредитують;

- розробити програми кредитування пріоритетних напрямів розвитку наук та освіти з метою забезпечення наявності кваліфікованого персоналу та створення інтелектуального потенціалу для розвитку визначених галузей;

- підняти питання можливості створення консорціумного кредитування направлено на підтримку міжнародних інвесторів разом з банками країн резидентами яких є інвестори.

Наступним етапом буде поступове послаблення валютних обмежень з одночасним стимулюванням припливу валютних коштів експортерів в країну (зокрема через відшкодування ПДВ) для стійкої стабілізації валютного ринку. Реформа валютного ринку повинна завершитися повним скасуванням будь-яких обмежень для юридичних осіб та громадян України щодо валютних операцій за кордон.

ВИСНОВКИ

Впровадження наведених рекомендацій для банку забезпечить максимальну гнучкість наявних активних та пасивних портфелів банку, знизить ризик втрати фінансової стійкості під час волатильності ринку. Поряд з цим, впровадження наданих рекомендацій має бути однією з пріоритетних цілей діяльності кожного банку що має на меті забезпечення стабільного функціонування в будь-який період. Впровадження цих заходів, їх реалізація неможлива без наявності ефективної системи ризик — менеджменту та контролінгу, чіткої стратегії діяльності та стимулювання менеджменту процесів укріплення фінансової стійкості.

Всі описані вище рекомендації щодо стабілізації ринку можуть бути ініційовані та втілені національними регуляторами ринку за підтримкою міжнародних в тому числі — світових організацій, радників, донорів.

Такі дії забезпечать зменшення волатильності ринків за рахунок розвитку та зміцнення тих самих ринків. Зроблять дії регулятора прозорими, виверженими, відкритими та направлені на зміцнення національної валюти, подолання дефіциту бюджету, знизить рівень корупції та махінацій у фінансовій сфері. Крім цього, на нашу думку, основним із елементів стабільної роботи банків стане — зміцнення довіри до фінансової системи, зокрема — банків, на основі активних дій регулятора та високому рівню встановлених пріоритетів щодо розвитку та зміцнення фінансової стійкості банків та інших учасників фінансового ринку.

Необхідно зауважити, що будь-які дії можуть бути ефективними тільки у випадку наявності необхідності їх запровадження. З метою ідентифікації потреб ринку повинна бути запровадження ефективна система діагностики його учасників. Враховуючи реалії національного ринку банківських послуг, саме запровадження системи оцінки фінансової стійкості на основі варіативного нормативного значення призведе до чіткого розуміння стану ринку та його учасників. Все це в комплексі є підґрунтям та фундаментом запровадження як процесів реформування та трансформації, так і для локальних дій регулятора.

Література:

1. Офіційний сайт Національного банку України (2018). "Статистичні показники банківської системи України", [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593;
2. Гарбар Є.С. "Фінансова стійкість банків в умовах волатильності ринків" / Є.С. Гарбар // Вісник КНТЕУ. — 2018. — № 2. — С. 47—55.
3. Закон України "Про Національний банк України" № 679-ХІУ від 20.05.1999 року (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
4. Буковинський С.А., Унковська Т.Є., Джоус М.О. До питання розробки стратегії монетарної політики Національного банку України / С.А. Буковинський, Т.Є. Унковська, М.О. Джоус // Науковий журнал "Економіка України". — 2015. — № 8 (645). — С. 4—30.
5. Офіційний сайт Національного банку України. Постанова Правління Національного банку України "Про основні засади грошово — кредитної політики на 2016—2020 роки" № 541 від 18.08.2015 року [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=28745297>
6. Офіційне інтернет — представництво Національного банку України. Дорожня карта з переходу до інфляційного таргетування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article;jsessionid=-02876527EDED814A3DF4DC3D1592DEB?art_id=-28745301&showTitle=true
7. Діба Л.М. Активізація банківського кредитування малого і середнього бізнесу в системі заходів по подоланню фінансово-економічної кризи / Л.М. Діба // [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://oaji.net/articles/2016/1900-1469363696.pdf>

8. Унковська Т.Є. Як врятувати національну валюту / Т.Є. Унковська // Дзеркало тижня. — 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/macrolevel/kak-spasti_nacionalnuyu_valyutu_.html

9. Буковинський С.А., Унковська Т.Є. До питання оптимізації стратегії монетарної політики Національного банку України / С.А. Буковинський, Т.Є. Унковська // Економічна теорія. — 2014. — № 2. — С. 70—85.

References:

1. The official site of National bank of Ukraine (2018), "Statistical indicators", available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 (Accessed 25 July 2018).
2. Harbar, E.S. (2018), "Financial stability of banks in high market volatility", *Visnik KNTEU*, vol. 2, pp. 47—55.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "About National bank of Ukraine", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (Accessed 04 June 2018).
4. Bukovinsky, S.A. Unkovska, T.E. and Jous, M.O. "Issue of developing a monetary policy strategy of the National Bank of Ukraine", *Economica Ukraini*, vol. 8 (645), pp. 4—30.
5. The official site of National bank of Ukraine (2018), "Basic Principles of Monetary Policy for 2016—2020", available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=28745297> (Accessed 25 June 2018).
6. The official site of National bank of Ukraine (2018), "Roadmap for switching to inflation targeting", available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article;jsessionid=02876527EDED814A3DF4DC3D1592DEB?art_id=28745301&showTitle=true (Accessed 23 July 2018).
7. Diba, L.M. (2016), "Activation of bank lending to small and medium-sized businesses in the system of measures to overcome the financial — economic crisis", *Open academic journal index*, [Online], available at: <http://oaji.net/articles/2016/1900-1469363696.pdf> (Accessed 4 May 2018)
8. Unkovska, T.E. (2015), "How to save national currency", *Dzerkalo tizdnya*, [Online], available at: http://gazeta.zn.ua/macrolevel/kak-spasti_nacionalnuyu_valyutu_.html (Accessed 4 May 2018).
9. Bukovinsky, S.A. (2014), "The question of monetary policy strategy optimization of the National Bank of Ukraine", *Economichna teoriya*, vol. 2, pp. 70—85.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2018 р.